

«LA DEGOLLACIÓ DE SANT JOAN BAPTISTA», UN DRAMA BÍBLIC REPRESENTAT A FOIXÀ EL 1904

ENRIC PRAT i PEP VILA

L'escriptor nord-català Carles Bosch de la Trinxeria (Prats de Molló, 1831 - la Jonquera, 1897), autor d'un dels llibres més significatius de la Renaixença: *Records d'un excursionista*⁽¹⁾ (1887), i de diverses novel·les, narracions costumistes i proses de viatge, va publicar a l'anuari de l'*Almanach de l'Esquella de la Torratxa*⁽²⁾ un article, «Misteris», en el qual, entre moltes notícies sobre passions i altres obres de teatre religiós representades a Catalunya i al Rosselló, afirmava el següent: «fa alguns anys, uns 26, que en [un] vilatjet del Baix-Empordà, Foixà, en una era, vaig veure representar lo *Degollament de San Joan Baptista*». Recordem que el seu pare, de nissaga empordanesa, era fill de la Bisbal i sabem que tenia un parent i amic a Ruplà que li donava hospitalitat per llargues temporades. Potser aquests lligams familiars li van fer conèixer aquest sector de l'Empordà, on encara es representaven velles peces de teatre català en festes religioses de molta solemnitat. Bosch de la Trinxeria havia vist també la *Dansa de la Mort* a Verges i a Ruplà, associada a la processó del Dijous Sant, i diverses obres en pobles nord-catalans.

(1) Obra que conté, dins el tema que ens ocupa, l'article «La processó del Dijous Sant a Ruplà» (*Records d'un excursionista*, Barcelona, Selecta, 1983, pàg. 284-288).

(2) Barcelona, 1875, pàg. 51-55.

La Bisbal. Personatges de la representació de la *Passió* de l'any 1932

De l'obra citada per Bosch, n'hem pogut veure un manuscrit de 136 pàgines, molt ben copiat per Enric Pontonet Matas, a dues tintes (les rúbriques amb vermell), custodiat en una casa particular de Foixà (Casa Marcel·lina), i estem preparant l'estudi i l'edició del text sencer, d'un gran interès, dels quals aquest article pretén ser un primer tast. Devem la coneixença i la fotocòpia de *La degollació de sant Joan Baptista. Drama ab un pròleg i vuit actes*, al senyor Jaume Torrent, propietari del restaurant Can Quel, que sempre s'ha interessat per la cultura i que treballa incansablement perquè el poble no perdi les seves arrels. Li regreiem públicament les seves atencions.

Fa molts segles que els teòlegs s'han valgut de procediments teatrals (tant durant la predicació com a través de les representacions a dins i fora dels temples) per transmetre i fer entendre millor el missatge religiós. La història de les relacions entre el cristianisme i el teatre és relativament ben coneguda.⁽³⁾ Des del segle XIV i fins a l'actualitat, el teatre de la passió,⁽⁴⁾ el veterotestamentari (dramas basats en històries extretes de l'Antic Testament), i el de sants⁽⁵⁾ sempre han tingut molt de predicament a

(3) Vegeu, per exemple, l'obra del professor de teologia suís Bernard REYMOND, *Théâtre et christianisme*, Labor et Fides, Ginebra, 2002.

(4) Llegim en el llibre de Susanna PARALS i M. D. FIGUERES, *El teatre d'aficionats a la Bisbal: un segle de vida* (Ajuntament de la Bisbal d'Empordà, 1997, pàg. 108), que el 1792 ja es representava el drama de la Passió en aquesta vila.

(5) Francesc Xavier BUTINYÀ publicava el 1871 la peça sobre sant Martírià, patró de la vila de Banyoles: *La venjança del martre*. D'aquesta obra n'hi ha una edició crítica preparada per Júlia BUTINYÀ JIMENEZ (Centre d'Estudis Comarcals de Banyoles, 1996).

Catalunya, amb un públic fidel i entusiasta. En èpoques més recents, hi ha, per exemple, documentació sobre el fet que des del segle XVIII es representava a Torroella de Montgrí, en castellà, l'obra d'Andreu Sabat: *La Comedia famosa de la Gloriosa Verge y Mártir Santa Catherina*.⁽⁶⁾ Una segona representació feta pels afeccionats del mateix poble s'esdevingué el 1803. Segons explica Rosa Maria Angulo Velasco en el seu treball «Una nova història del Fill pròdich»,⁽⁷⁾ aquesta obra es representava a mitjan segle XIX a Camallera i a Palau Sator. El 1887 s'editava a Olot un altre drama sobre aquesta temàtica.⁽⁸⁾ Encara, a principis del segle XX, la impremta Llach de Girona publicava una altra versió d'aquest passatge bíblic, l'obra anònima *Lo fill pròdich. Comèdia en sis actes*. Essent el patró de Perpinyà, al Rosselló la figura de Joan Baptista ha donat lloc a moltes obres de teatre, que ara no prendrem en consideració.

Sobre l'origen d'aquella representació concreta que Bosch va veure a Foixà i que és el tema del nostre treball, podem aventurar una hipòtesi. A l'església de Sant Joan del Castell de Foixà es va fundar al segle XVI⁽⁹⁾ una Confraria del Benaventurat Sant Joan Baptista, que celebrava una festa en la diada de la degollació. Possiblement un membre devot de la confraria va escriure aquesta obra en un moment posterior que, ara per ara, no podem determinar.

Si Bosch va escriure aquest article el 1875 i havia vist la representació 26 anys abans, això vol dir que va ser a Foixà pels volts de 1849.

El manuscrit que ens ha permès conservar l'obra va ser copiat per En-

(6) Josep VERT I PLANAS, *Un acte sacramental i el teatre vuitcentista*. Edició d'autor amb la col·laboració de l'Ajuntament de Torroella de Montgrí i la Diputació de Girona.

(7) Dins el llibre col·lectiu *Els Balls Parlats a la Catalunya Nova (Teatre Popular Català)*, El Mèdol, Tarragona, 1992, pàg. 256-257.

(8) *Lo Fill pròdich*. Drama bíblic-moral en quatre actes y en vers, original de F. T. y M., prevere. Sos cants posats en música per l'aficionat jove Josep CARBONELL, Olot-Ripoll, Llibreria de Joan Bonet, 1887.

(9) A l'Arxiu Diocesà de Girona, que és on hi ha dipositada la documentació antiga de la parròquia de Foixà, hi hem trobat el llibre mestre de la Confraria del Benaventurat Sant Joan Baptista (1577-1740), agrupació que celebrava la seva festa el dia 29 d'agost (festivitat de la Degollació) de cada any amb un dinar de germanor. Encara que al llibre no hi ha constància escrita del foment d'aquesta representació, aquest document dóna fe del culte al sant, que l'hauria motivada. En una de les pàgines de l'obra llegim: «A llahor y glòria de Nostro Senyor Déu Jhesucrist y de la gloriosíssima Verge Maria, mare sua, y del benaventurat sant Joan Baptista, patró de la sglésia de Foxà, comensa lo present libre de la Confraria del dit benaventurat sant Joan Baptista, fundada en la dita sglésia de Foxà, la congregatió de la qual se fa y se celebra en lo die de la festa de la degollatió de dit benaventurat sant Joan Baptista, la qual fa santa mare sglésia catòlica a xxviii del mes de agost, lo qual libre és stat comprat per Pere Pi, major de dies, Gaspar Reig àlias Balla de Cruells, pagesos de Foxà y Antic Pefarrer, pagès del lloc de Sant Llorens de les Arenas, del terme del Castell de Foxà, pabordres de dita confraria en lo present y corrent any a[lls] [M]DLXXXVII, en lo qual libre se continuaran primer los canalars dels censals de dita confraria vuy en dic reb».

ric Pontonet l'any 1904 amb motiu d'una representació durant la festa major del poble, el 28 d'octubre. No sabem si n'hi ha d'altres còpies més antigues. Enric Pontonet, que actuava de consueta, és a dir, d'apuntador, va preparar el manuscrit per convertir-lo en un guió útil per a la representació indicant-hi vestuari, música i cant hi va afegir observacions sobre el moviment dels actors i alguns arranjaments propis (que molt conscienciosament anota i justifica).

Hem de pensar que, com preveia Bosch el 1875 («eixos dramas sagrats avans tan sovint representats en nostra terra, van desapareixent, y aviat ens ne restará sols lo record»), la representació vista el 1849 s'havia deixat de fer en algun dels anys successius, i la seva represa, l'any 1904, amb l'acompanyament d'una orquestra que va costar 315 pessetes d'aleshores, ja va ser excepcional i un xic arqueològica, i és això el que també motivà l'«edició» que en va fer Pontonet.

Encara, doncs, que només en conservem una còpia del 1904 i que contingui intervencions i comentaris del consueta de la representació que es va fer aquell any, l'obra original podria ser de final del segle xvii o de principis del segle xviii, tant per la llengua com perquè conté molts elements de la preceptiva i de la dramaturgia del Barroc.

A les pàgines finals del manuscrit (de la 133 a la 136) llegim aquest text que reproduïm sencer:

H. Bosch: Meditacions de sant Joan Baptista, s. xv

MEMORIAL

El diumenge dia 28 d'agost de 1904, vigília de la festa major de Foxà, a las 4 de la tarda la orquesta Els Montgrins va tocà sardanas a la plassa pública, i a las 10 de la nit, los actors feren, ab dita orquesta, ensaig general d'aquest interessant *Drama de sant Joan*.

A las 2 de la tarde del dilluns dia 29 del expressat mes i any, i primer dia de la referida festa, fou posat en escena i representat el mencionat Drama, baix el repartiment següent:

- Director de escena: Josep Fort Pagès	- Felinas: Francisco Pi Condom
- Prologuista: Joan Casas Prats	- Rifar: Josep Casas Ferrés
- Àngel de la Guarda:	- Aquias: Joan Masaller Vilà
Josep Massanas Carbonell	- Diarabias: Francisco Torras Ponsatí
- Angelets:	- Medina: Joan Fàbrega Terrats
Joaquim Martí Mateu	- Mudara: Jaume Canals Dalmau
Josep Paretas Casadellà	- Pinobello: Pere Pons Gallart
Josep Alabau Grau	- Sàbach: Joan Prats Terrats
Joan Torrent Carrier	- Aran: Francisco Casellas Mercader
Joan Pi Casas	- Mesa: Joan Marsal Vidal
Josep Condom Prats	- Capità: Josep Fort Pagès
Francisco Agustí Vivas	- Rosauero: Joan Oliver Avellí
- Sant Joan: Jaume Solés Ros	- Brito: Miquel Mostera Dutres
- Tadeo: Cosme Brugués Solés	- Magdalena: Pere Carbonell Frigola
- Just: Sebastià Galià Alabau	- Músic: Pere Mas Prats
- Marcelo: Joan Condom Vila	- Diego: Joan Roig Pons
- Elim: Miquel Majó Rotllant	- Dimoni: Miquel Martí Ros
- Cristo: Joaquim Torró Prats	- Botxí: Joan Martí Ros
- Rei: Josep Martí Casellas	- Ajudants: Josep Viladrosa Carol
- Herodias: Joan Casellas Mercader	Joan Pi Serra
- Salomé: Josep Casellas Oliveras	- Consueta: Enric Pontonet Matas
- Carmela: Ramon Pons Teixidor	

La representació del Drama se verificà en toldo instalat a la plassa i en presència de un extraordinari número de personas, ab la llorejada orquesta mencionada, Els Montgrins, de Torroella de Montgrí, composta de 12 intel·ligents músics i baix la direcció del distingit i arreu conegut professor Pere Rigau, à[llis] Barretó.

Per el 28, dia del ensaig general i per los altres 2 dias i nits, 29 i 30, de la festa major, el lloguer de la orquesta importà 315 pessetas.

Hi intervingueren, doncs, 41 persones, comptant-hi el consueta i el director d'escena, que va ser Josep Fort Pagès. Veiem que els papers femenins eren interpretats per homes, com era habitual («Lo fill del masover del mas feya d'Eva», explica també Bosch referint-se a una representació vista a Serrallonga de l'Alt Vallespir). I a més hi van intervenir els músics d'Els Montgrins i les cantants (es parla en concret de dues tiples).

LA INTERVENCIÓ D'ENRIC PONTONET

D'Enric Pontonet Matas, sabem que havia nascut a Sant Gregori el 28 d'octubre del 1865 i que la seva dona era de Foixà, on ell va morir l'any 1942. Ens reca que Pontonet, que es dedica a anotar el text amb precisions històriques, doctrinals i escèniques, no doni cap informació sobre

l'origen i l'antiguitat del text. Ens diu, en canvi, de quins llibres ha extret la informació històrica que ens proporciona i veiem a partir dels comentaris que les seves referències culturals són catòliques (sempre esmenta l'autorització eclesiàstica pertinent en els llibres que cita) i molt tradicionalistes, ja que fa la impressió d'identificar-se totalment amb els punts de vista de l'obra.

Sorprenen avui dia, per exemple, les seves dades sobre l'antiguitat del món, que ell xifra en prop de 6.000 anys, ja que afirma, amb tota seguretat i precisió, que sant Joan va néixer el 24 de setembre de l'any 3999 i Jesús, a les 12 de la nit del 24 de desembre del 4000.

Però és molt d'agrar la consciència amb què fa la seva feina, ja que gairebé sempre podem distingir les seves aportacions del que devia ser el text original. Quan hi introdueix algun canvi, ell mateix l'explica en una nota i el justifica. En citem dos exemples:

a) El papissoteig («ceceixant») de Salomé i el seu oblit momentani del nom de Joan provenen, ens diu, de Flaubert (del conte «Hérodias», que ell cita per coneixença indirecta). En aquesta ocasió Salomé l'anomena *Joakannan* (en Flaubert hi ha, de fet, *laokanann*) i Pontonet anota: «*del Baptista sant*, deia antes el Drama».

b) També és seu el canvi del mot *bacsavé* per *batxiller*, ja que segurament ell, com tampoc nosaltres, no entenia el mot original.

Pontonet ens explica detalladament en què va consistir (o havia de consistir) el vestuari de cada actor durant la representació del 1904. També reproduïm aquest text sencer, pel seu gran interès:

Prologuista [*hi ha unes línies en blanc, com deixades per a la descripció que hi manca*].

Àngel de la guarda: casco, blonda, samarreta de coló de carn, túnica corassina, mantó [*espai en blanc; com si hi manqués un mot*] dorat, pantalon colan[t], espasí i sandàlies.

Angelets: blonda, túnica [*blanc*], escapularis, faldillas, mitjas blancas i sandàlies.

Sant Joan Baptista: cabellera, barba, samarreta de coló de carn, un vestit aspre teixit de pèls de camell, apretat i ajustat ab un cenyidor de cuire alrededor de la cintura, pantalon colan[t], un bastó ab una creu-pendó a la mà, i descals.

Deixebles: túnica blanca cenyida a la cintura ab un cordó blanc, capas de diferents colors, que pasadas sa extremitat inferió volti pel costat dret cap a davant, arrossegan-se un poc; sient sostinguda dita extremitat al costat sobre'l bras esquerra i envers la cintura, i sandàlies.

Cristo: túnica o vestit llarc blanc, tot d'una pessa, cenyit a la cintura ab una corretja, un mantell blanc que li penji dels muscles, un vel també blanc al cap, lligat al fron[t], que li arribi als muscles; barba curta, cabellera llarga, dividida en dues parts enmig del fron[t], un món per a portar a la mà, i sandàlies [*sic*].

Herodes: corona, blonda, dalmàtica, faixa vermella de seda ab borlas doradas, cartera, mànegas, pantalon i sabates de malla, espasa, manto blanc de seda i cetro.

LA DEGOLLACIÓ DE SANT JOAN BAPTISTA

Herodias: corona de reina, túnica de satí rosa brodada de or, manto blanc de seda, brodat de las vores de igual metall, cinturón de coló de rosa molt brodat de or, arrecades, collars llargs de perlas i sandàlies blanques brodades de or.

Salomé: corona plana, túnica blanca de llana fina, manto blanc, una i altre voltats de plata, cinturón del mateix metall, arrecades, collar de perlas curt i sandàlies blanques brodades de plata.

Damas: fils de perlas que-ls hi voltin el pentinat, el qual ha de fer-se al mig del cap, túnica blanca llisa, manto blanc, cinturón de coló blau cel i sandàlies blanques.

Consellers: perruca, barba, dalmàtica, cinturón, espasa, mànegas, pantalon i sabates de malla.

Patges: casco, dalmàtica, líctor, cinturón, espasa, mànegas i pantalon colan[t] i sandàlies.

Pinobello: traje [de] bufó, ab el qual els reis antics fèyan representà als seus bobos, o bé el traje Rigoletto.

Missatgers: casquet ab borla negra, perruca, barba, túnica negra, cinturón, un bastó ab borlas i sandàlies.

Capità: casco, barba, dalmàtica, corassa, cinturón, sabre, mànegas, pantalon i sabates de malla.

Rosauro: casco, bigoti, perilla, dalmàtica, líctor, cinturón, espasa, mànegas i pantalon colan[t] i sandàlies.

Brito: barret hongo ab cinta de coló, perruca, brusa, cinturón, pantalon curt, mitjas blanques i sandàlies.

Magdalena: peplu i faldillas de aldeana, i sandàlies.

Músic: barret hongo ab cinta de coló, blonda, brusa, cinturón, pantalon curt, mitjas blanques i sandàlies.

Diego: perruca i barba blanques, túnica de frare cenyida a la cintura ab un cordó blanc i sandàlies.

Dimoni: un traje ab qua i una forca, la qual sia tot de coló de foc del infern.

Botxí i ajudants seus: perruca, barba, brusa, cinturón, mànegas i pantalon colan[t], una daga pel botxí i sandàlies.

ARGUMENT

El drama consta d'un pròleg i de vuit actes, i d'una divisió paral·lela en 14 jornades⁽¹⁰⁾ una mica arbitrària. Es van alternant les escenes en què es pretén adoctrinar el públic amb explicacions teològiques, òbviament del tot anacròniques, amb d'altres que l'han de distreure (i aquí cal citar la intervenció del graciós Pinobello, que és el típic bufó a partir del qual s'expressen veritats aparentment paradoxals que representen la mena de seny amb què el públic més popular podia sentir-se identificat). Assistim a un episodi que després de mostrar-nos la venalitat d'Herodes, ens permet veure com Salomé va aprendre el ball que li permeté més tard demanar el cap de sant Joan (un ball popular!). Hi ha fins i tot la insinuació d'una història amorosa amb referències a un capità que està enamorat de Salomé. Per la resta, l'argument segueix la història tal com la presenten els evangelis.

(10) *Jornada* és, segons el DCVB, «acte o part de certa extensió en què es divideix una obra dramàtica». El DCECH de Coromines i Pascual defineix el terme com «acto de una obra teatral (1517, Torres Naharro)».

Degollació de sant Joan Baptista. Catedral de Perpinyà

LLENGUA

Però tant l'estil com la llengua de l'obra corresponen clarament al segle XVII o principis del XVIII. Bosch de la Trinxeria diu, referint-se a una obra d'aquesta mena (*La vinguda del món*) que havia vist representar a Serrallonga (Alt Vallespir): «Fa temps que vaig al darrera dels textos d'eixos vells dramas escrits en català dels sigles passats; no he tingut encara la sort de trobars; no hi ha dubte que deuen contenir modismes y mots ben cataláns per nosaltres desconeguts».

Aquí esmentarem només superficialment i de manera provisional uns quants aspectes, sense tenir en compte allò que ens sembla que és atribuïble a la llengua de Pontonet.

Encara que avui ens sorprengui en gran manera, correspon a l'estil literari de l'època la gran abundància de castellanismes, usats sense cap mala consciència, només amb la finalitat de fer el text més «literari». Són aquests (en aquesta classificació tenim en compte només l'origen del mot, no la seva admissibilitat en català actual):

acato (fer *acato*), *acert*, *acertarà*, *aficionat*, *ageno*, *agrar*, *aguardaba*, *àlamos*, *alma* (i *ànima*), *alocar* ('fer tornar boig'), *ameno*, *antes*, *apoyan(t)-se*, *arrastra*, *arrebol*, *arrepentiment*, *assentar-se* (en un sol cas *seure*), *assento* 'seient', *assiento*, *ausència*, *ausents*, *baix de* 'sota', *bissarro*, *blancura*, *blando*, *blasfemo*, *bobo* 'bufó', *brutos*, *càliz*, *carinyo*, *cerca* 'a prop', *ciego* (també *cego*), *ciervo*, *contento* 'satisfacció', *cortezanos*, *cuidados*, *derramada*, *derritit*, *desafio*, *desatino*, *me desman* (de *desmandar*), *despediu-vos*, *después* (també *després*), *desdixta*, *divino*, *donaire*, *emplea*, *empleo*, *enfado*, *enseguida*, *entregar* (també *deslliurar*), *envidiós*, *esmeraldas*, *fea*, *fero*, *foller* (pel cast. *fullero* 'trampós'), *gallardó* 'guardó', *gallego*, *garbo*, *gar-*

ganta, gosau 'gaudiu', grave, hasta, hermosa, hermosura, indiano, infiel, ingeni 'enginy', limpiar-se, linda, livià (moralment), llagadas, llama 'flama', llamada 'flamarada', llastimat, llimpiant, lliviandat, loco (també boig), luego 'de seguida', malditas, malesas 'bardisses', medi 'mitjà', menos, muecas, nécios, ninyo, olvidar, olvido, olvit, otorgar, palàcio, pendència, plumas, pues, quadriller, querida, quitar 'prendre', rapàs 'noi', rato, regalo, reinar (també regnar), de repente, lo resto, restos mortals, rinya, risuenya, ruído (i fressa), sauces, sellant-lo, sombras, sossego, sosiego, súcios, sust, templada, ternura, tierno (hi ha un cas d'enternir), torpe, tras de, treta, trono, triüinfant (també hi ha triümfar), vellacaria, vellacos, villans, villanas.

D'entre les paraules catalanes significatives, citem: *aucells, bravamant* 'en gran manera' (segons el DCVB, és mot característic de l'Empordà), *cercar* (mai *buscar*), *cor* (de veus), *eixir* (mai *sortir*), *verdader*, alternança d'*hòmens* i *homes*, de *ma senyora* i *misenyora*, *te acomodes* 't'amistancis', *enter* 'sensat', *milions*, *proceint* 'procedent', *boig* i plural *boits*, noms de colors poc usuals (*naronja, purpuril, brasil, daurat, emplatallat, lo color del fum, la llamada del llum*), *competents* 'comparables, capços de competir', *sobrègia* 'superi', *colp* 'cop' (un únic cas, també hi ha *cop*), *desnua* 'nua, despullada', *escorpits*,

Pel que fa als articles, alternen els masculins *lo* (també neutre) i *el* (sovint escrit *al*); la forma femenina, *la*, no apostrofa mai davant de vocal.

Hi apareixen tota mena de possessius, encara que hi predominen els àtons: *mon, ton, son, mos, tos, sos, la mia, la tua, la sua, nostra* i *la nostra, vostre* i *el vostre*, etc. Es distingeix entre *son* i *llur*.

Hi predominen els subjuntius en *-ia*: *abàtia, alàvia, anúl·lian, crèguia, díguia, dónia, dòrmia, fàssia, hàgias, plòrian, pújia, sàpia, absòlguian, resòlguian, sàpia, vàgias*, etc. Altres formes: *te acomodes, estiga, haja* (també escrit *hage*), *puga, siga* (i *sia*), *tinga*...

MÚSICA

Pel que fa la música que segurament l'any 1904 era la tradicional, hi ha 15 peces a més del *Cant de Simeó* i de *In exitu Israel de Ægypto*. En coneixem les lletres, però no la música. Són cantats per una sola veu de tiple o, en dos casos, a duo per dues veus de tiple.

És especialment interessant l'escena en què Magdalena ensenya a ballar a Salomé (FILLA: Oh, aldeana querida!, / ¿sabs, per ventura, ballar? MAGDALENA: Ballar, i també dançar!) pels nombrosos noms de balls que

hi apareixen. Salomé els anomena i la rústica (*aldeana*) Magdalena en fa un comentari a propòsit: *la bretanya* («encara que aldeana, / dama, no la sé ballar»), *las follias* («estas ja comunas són, / pues se ballan tots los dias»), *lo canari*, *lo villanó* («no, que no só villana, / encara que só aldeana»), *una que diuen sonsó* («no és per ma condició»), *lo minuet* «*Conde Claros*», *la xarabanda* («molt vella és»), *la xacona* («dolenta és»), *el «Padre del alma»* («mon estat encara no és / de haver-me de confessar»), *lo xaraman* («aquest sí, que és molt valent / i jo só molt temerosa / de aquell gran ay, ay, ay! / Té un no sé què en lo món, / pues que se queixa tothom / de las cosas que en ell [h]ay, [h]ay, [h]ay»), *gust me dóna una pavana* («que estos són balls de amors / i de cortesanos favors / que a todas donas agràdan»). Finalment, «un violí toca un ball qualsevol i Magdalena i la filla de Herodias ballan».

VERSIFICACIÓ

La major part de l'obra és escrita en versos heptasil·làbics, molt irregulars, que rimen en quartets creuats i encadenats, però també hi trobem versos apariats i versos sense rima. Moltes rimes són assonants o simplement aproximades. Quan assaja versos més llargs demostra la seva imperícia, ja que la varietat de síl·labes i accents és molt gran.

MISOGÍNIA

Un aspecte constant és la misogínia («deixa donas simples i vanas», «pecador afeminat»), no tan sols pel paper que hi té Herodies. Sorprenen perquè les escenes de la vida familiar d'Herodes són sempre idíl·liques, tant en les seves relacions amb Herodies com amb la seva fillastra Salomé. Per a l'autor, és clar, la condemna de la relació amb la dona del seu germà Felip es basa únicament en el seu caràcter desordenat i il·lícit i no necessita cap altra justificació. Un exemple:

AQUIAS:

Dona va esser la primera
que discòrdia als mortals posà
i la que en la terra llansà
per a tots molta quimera.
Dona ensenya lletres ab las quals
totas las ciències enclou;

dona que a rendir al home mou
posant a las ànimas senyals.
Dona fou inventadora de la guerra
i ab sa flaqueza abraça al món,
de ciència i virtut no té gran nom,
ans bé fa pèrdrer la terra.

I encara, indirectament, també en forma part la insistència en la virginitat de Maria («quedant Maria, sens dupte, / pura i verge antes del part, / en lo part verge també / i també després del part»).

APÈNDIXS

a) Acte I, Jornada Segona

Ix Sant Joan i tres deixebles seus: Tadeo, Just i Marcelo, los dos primers a la dreta i el tercer a la esquerra del sant.

SANT JOAN:

Assentau-vos, mos deixebles amats,
(los deixebles se asséntan en las rocas mencionadas en la primera jornada)
 junt ab mi, mos deixebles volguts,
 que si en la terra vos veix maltractats,
 en el Cel vos veuré ben regalats.
 Estas pompas de reis poderosos
 són de la terra vasos trencadissos,
 fabricau per Déu vasos massisos,
 pues se veu clar que Herodes és boig.
 Escoltau-me, amats deixebles, un poc:
 «Déu és un acte pur inseperat,
 és esprit i també etern,
 amant i de si mateix amat
 ab dolça forsa de amor intern.
 Se coneix a si i de aquí ha engendrat
 un Fill, com Ell mateix sempitern,
 que ama al que engendra de amor tant
 proceheix⁽¹¹⁾ de los dos un amor Sant.
 Un Déu i tres personas són, sens dupte,
 Pare, Fill i Esperit Divino,
 llur divina essència no se muda
 ni pot patir, qui és desatino
 dir que Déu pateix, ningú ho dupta,
 de ahont diu "Só Déu que no me mudo".
 I qui als cels i terra va formar
 és Déu, que en Ell no hi ha cos, peus ni mans,
 ossos, cara, boca, espatllas ni pits,
 perquè estos són membres humans,
 dels quals Déu ha fet als hòmens,
 i afirman los profetas soberans
 que, essent Déu incompreensible,
 no pot estar en estos membres comprensibles.
 Deixebles, no vos espàntia,
 que si Déu los té, és Déu i home,
 pues diu David que los ossos a ell contaràn
 i així mateix las mans i peus li foradaran

Escenes medievals de la vida
de sant Joan Baptista

(11) *proceheix*: enteneu 'que procedeix' (és a dir, de tant que el Pare estima el Fill que engendra, d'ambdós se'n desprèn un Amor Sant).

las ànimas ingratas i cor[s] perversos,
i sas espatllas, dic, que portaran
la creu per salvar lo univers,
i que los mateixos a qui Ell la vida donà
fel i vinagre per beguda li han de presentà.
També per Isaïas nos declara
donarà⁽¹²⁾ son cos als qu'il feriran
i la sua alegre i hermosa cara
darà també a aquells que matar-lo voldran.
I ab son poder, de magestat rara,
foren creats los cels i la terra,
hòmens, donas, racionals,
cada un en sa esfera.
Així mateix també creà
animals bruts i fieras,
uns per descansar als homes
altres per dar-los-hi tormenta,
i estos fou per subjectar-los,
perquè no se ensupervèscan,
pues que la ditxa o desdítxa
ve de la mà sempitèrna».

TADEO (*se alsa i diu*):
Oh mercè no merescuda!

JUST (*se alsa i diu*):
Oh favor que en mi no cap!

MARCELO (*se alsa i diu*):
Senyor, perquè vos alàvia
dau-me gràcia i dau-me vida.

(*Los tres deixebles permanèixent alsats*)

SANT JOAN:
Voleu-vos tots batejar
baptisme de penitència?

TADEO:
Pare Joan, per vostre clemència
batejau estos vostres fills.

SANT JOAN:
Agenollau-vos tots aquí
(*los deixebles se agenòllan*)

(12) *donarà*: 'que donarà'.

Escenes medievals de la vida de
sant Joan Baptista

Pere Garcia de Benavarri, *Banquet
d'Herodes*, c. 1470, tècnica mixta sobre
taula. 1,98 x 1,25 m. Barcelona, Museu
Nacional d'Art de Catalunya (MNAC/
MAC 64060)

LA DEGOLLACIÓ DE SANT JOAN BAPTISTA

i en senyal de arrepeniment
donau-vos cops al pit.

(Los deixebles se donan un cop al pit ab la mà cada vegada que diuen: «Sí, Pare»).

SANT JOAN:

¿Creheu en Déu Pare i en son Etern Fill i en aquell que de Ell proceheix?

TOTS TRES:

Sí, pare.

SANT JOAN:

Creheu que fou de Verge concebuda?

TOTS TRES:

Sí, pare, en lo part.

SANT JOAN:

Creheu que antes del part i després del part fou verge?

TOTS TRES:

Sí, pare.

SANT JOAN:

Creheu que nasqué de Maria Verge, morirà i baixarà als llims?

TOTS TRES:

Sí, pare.

SANT JOAN:

Creheu que ressuscitarà i pujarà als Cels?

TOTS TRES:

Sí, pare.

SANT JOAN:

Creheu que ab son Etern Pare assentat, allí als cels estarà?

TOTS TRES:

Sí, pare.

SANT JOAN:

Creheu que judicarà los vius i los morts?

TOTS TRES:

Sí, pare.

SANT JOAN:

Creheu la Comunió i junta de tots los Sants?

TOTS TRES:

Sí, pare.

SANT JOAN:

Creheu ab la resurrecció i eterna vida?

TOTS TRES:

Sí, pare.

SANT JOAN:

Pues anem ahont vos siga concedit i gosau de la aygua del baptisme.

b) Acte II, *Jornada 4*

Ix el Rei, Herodias, sa filla Salomé i Rosauro i los patges Medina i Mudara. Los quatre primers se assénan. Quant ja estan assentats, entra Pinobello i diu:

PINOBELLO:

À!, senyor Rei Herodió,
me ha de consentir de dar
luego sa benedicció
perquè jo me'n vull anar
ni en son palàcio vull estar
per esser son servidor
—per això, de Saragossa
vaig venir ab sa carrossa—.
No vull estar més aquí,
pues no's recorda de mi
después que té la mossa.

REI:

Què te han fet, Pinobello?

PINOBELLO:

Estos, que me han enfadat.

MEDINA:

Calla!

PINOBELLO:

Jo ho diré aviat.

MUDARA:

No coneixes que ets mal parlat?

ROSAURO:

Mata'n algun.

PINOBELLO:

Sí que'l mataré!

MUDARA:

Si parlas, te matarè.

HERODIAS:

Manau que ningú li péguia.

PINOBELLO:

Mània vostè, senyora tia,⁽¹³⁾
que és molt gran vellacaria
pegar-me sens saber per què.

MUDARA:

Que no vols tenir sossego?

PINOBELLO:

Callau-vos, que sou mig cego.

REI:

Que hermosa és nostre filla!

ROSAURO:

Jo asseguro des de ara
que és la infanta, ma senyora,
per son gentil garbo i cara,
de la terra la més hermosa.

PINOBELLO:

Mentiu, que és horror del món.

ROSAURO:

Per fin Pinobello lo ignora.

PINOBELLO:

Quan seria⁽¹⁴⁾ tan hermosa,
hi ha altre cosa en lo món
que ho és més.

REI:

I què és?

PINOBELLO:

La salut,
i més que ella la virtut
i la muller vergonyosa,
i lo or que al Rei adorna
és més hermós, a dir torno
que és més hermós un anyell
quan ix de dintre del forn
essent jo al seu entorn
i afarrant las dents a ell.

ROSAURO:

¿Qui sinó un boig, senyor,
podria a vós contradir-vos
veritat de tan valor?

PINOBELLO:

Ara vull jo arguhir-vos,
magnífic i gran doctor,
¿quina és la més rica cosa?

ROSAURO:

La honesta i casta dona.

PINOBELLO:

Vós mentiu, que al reduir
aquell que no té sossego
més rica cosa se pot dir.
La dona descansa prest,
pues en breu vull dir ab est
quantas cosas té hermosas
lo art de viure bé.

(13) *senyora tia*: potser l'original deia *senyora mia*?

(14) *quan seria*: 'encara que fos'.

LA DEGOLLACIÓ DE SANT JOAN BAPTISTA

HERODIAS:
Deixa't tu de tantas cosas.

PINOBELLO:
Pues jo las reduiré.

REI:
Diga-las i acaba.

PINOBELLO:
Lo tenir bona consciència,
bona sang i calitat,
bon tall i bona presència,
bona salut i amistat.
bona opinió en ausència
las riquesas i poder,
i no haver de menester
ningú per viurer, de manera
que no falti fins a hora darrera
tenir honrada muller.

REI:
Diu bé.

HERODIAS:
Discretament.

REI:
Ab mi ara has de argüir.

PINOBELLO:
Ab vós i altres cent.

REI:
¿Qual és la major senyora
del món, generalment?

PINOBELLO:
La veritat.

REI:
Bé has parlat.

PINOBELLO:
Està al món⁽¹⁵⁾ en trist estat,
la mentida lo resisteix.

ROSAURO:
Qu'és lo que més entristeix?

PINOBELLO:
Demandar diner deixat.

ROSAURO:
Altre cosa no hi haurà?

PINOBELLO:
Lo món variable està:
lo tenir un plet forçós
és negoci temerari

ab un home poderós,
si lo escribà és contrari.

ROSAURO:
No hi ha altre més trist estat?

PINOBELLO:
Etiam⁽¹⁶⁾ amar i no esser amat

HERODIAS:
Qual és la major locura?

PINOBELLO:
Ser un supervo en la ventura
i el que és sempre desdixat.

HERODIAS:
No hi ha altre cosa?

PINOBELLO:
Cert és que en casa de hisenda
gran locura hi pot haver:
deixar en al ric sens renda,
corrent tras de una muller
anant consumint sa hisenda.

REI:
Qual és la major discreció?

PINOBELLO:
Servir a Déu del Cel i terra,
que Ell dóna lo gallardó,
i donar al rei de la terra
obediència i afició.
No pèndrer ofici ageno,
diu un discret que és molt bo.

ROSAURO:
Qui més descansat ho passa?

PINOBELLO:
Qui governa sol sa casa,
de pau i riquesas ple.

REI:
Pues no és bo governar?

PINOBELLO:
Bo si acàs Déu no hi fos,
qui ha de venir a judicar,
que aleshores a més de dos
lo govern fa tremolar.

HERODIAS:
Qual és lo major plaer?

(15) *al món*: per *el món*.

(16) «*Etiam*, conjunció adverbial llatina equivalent a *cic* 'sí'.» (N. d'Enric Pontonet)

PINOBELLO:

Lo esser dos bons casats
que se asséntan a menjar
i de dos fills rodejats,
tres homes i sa muller.

REI:

En quan has dit me acontentas.

HERODIAS:

La muller que casada està,
ab què més contenta estarà?

PINOBELLO:

En esser ben estimada,
ben vestida i ben calçada,
i lo demés... allà, allà,
que entre ells dos se compondrà.

ROSAURO:

Què cosa és més perillosa?

PINOBELLO:

Lo fer de fals testimoni,
de tothom lo parlar mal,
tenir pacte ab lo dimoni
i tenir la llengua infernal.

HERODIAS:

Quin és lo més blandio llit?

PINOBELLO:

Jo ho posaré en escrit:
la consciència i bona fama,
la pau i no dèurer res,
no aborrrir ni voler
ni tenir dona agena per muller.

ROSAURO:

Qual cosa ha estat en lo món
menos temuda en la vida,
sent-o⁽¹⁷⁾ més que altres no són.

PINOBELLO:

Tres coses a dir he oït:
esser jutge, pare i marit.

REI:

No digas més, que ja passa
de los teus límits de boig,
que lo teu cap és de carbassa.

PINOBELLO:

Antes,⁽¹⁸⁾ per saber tan poc,
tinc de servir en sa casa.

Acte 3er

Jornada 5^a

Perspectiva Un Desert.

Ix Sant Joan sol en contemplació.

Sant Joan Què cosa Autor Divino, tan rara
crià Déu al home com ha creat
i que arribàs a'mia dignitat
de contemplar sa llum tan clara.
Encara que per influències
de la terra contemplam
del Cel las grans excelències
com veurer ho esperam.
La hermosura i essència
en mon Déu jo ja me miro
i al contemplar sa presència
aquí de ont estic me admiro.

Queda Sant Joan mirant-se la Creu.

Pàgina del manuscrit de "La degollació de Sant Joan Baptista".

(17) sent-o: per essent-ho.

(18) antes: 'al revés, precisament per això'.